

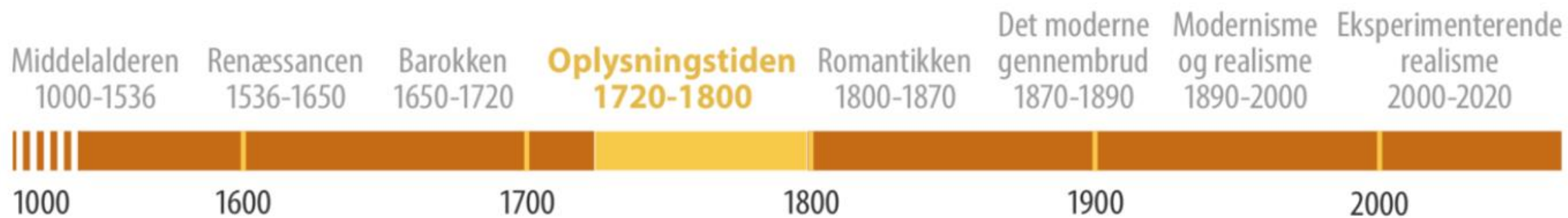

Oplysningstid

Opsamling fra sidste uge

- Litteraturhistorien
 - Hvor kommer vi fra? – Barokken
 - Det overdrevne, det bizarre, det kurvede
 - Vanitas-symbol (maleri, Seehested "Hvad er min lefvetid")

Overgang til oplysningstid

- Barokkens danske storhedstid er fra 1650-1720.
 - (Der er også tradition for at bruge årstallet 1660 om barokkens start i Danmark, fordi Danmark her bliver et enevælde).
- Oplysningstiden kommer til Danmark: **1720** bruges som skæringsår → **Ludvig Holberg udgiver her sine første komedier.**
- OBS tidsafgrænsninger af perioder er lavet efterfølgende
 - Der skrives altså tekster med barokke stiltræk efter 1720

Danmark i 1700-tallet: Ny borgerlig offentlighed

- Styreform: **enevælde**
- **Demokrati?** Folket anses ikke for at være oplyst nok til fornuftig handlen.
- **Censur** - diskussion af samfundsmæssige spørgsmål i det offentlige rum begrænset.
- **Borgerskabet bliver rigere** = hoffet ikke længere centrum for kulturen.
- **Ny offentlighed**: argumenter bør veje tungere end autoriteter.
- **Opkomsten af en stærk borgerklasse** → ny borgerlig kultur, politik, filosofi, teologi og kunst diskuteres i nye aviser og tidsskrifter.

Den enevældige konge ser sig selv som Guds repræsentant på jorden. Det understøtter hans legitimitet som konge.

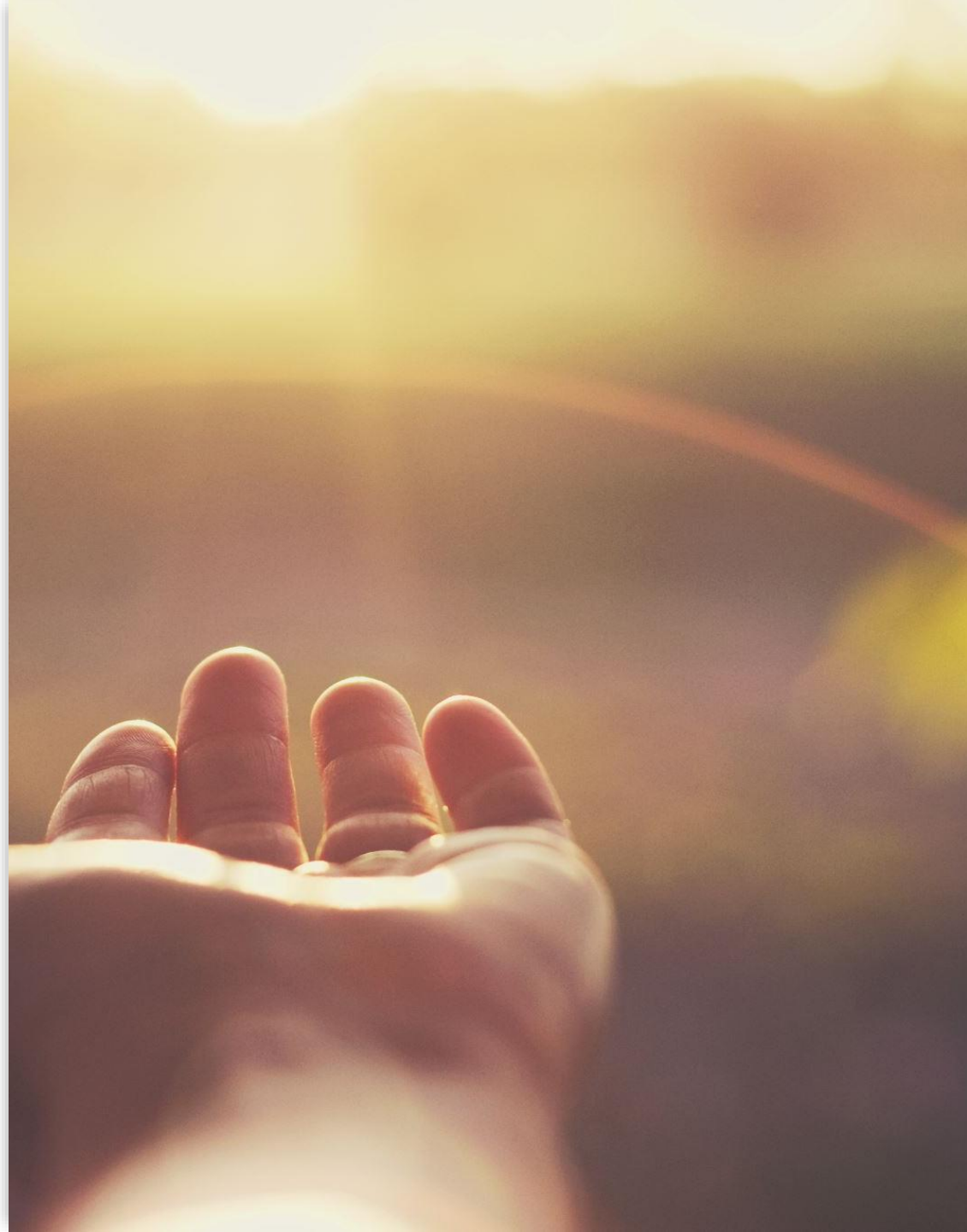
Rationalisme (**ratio**, latin: fornuft)

- Idemæssig baggrund for oplysningsprojektet
- Alle mennesker er styret af deres fornuft
 - ikke af Gud
 - deres drifter
 - deres følelser
- 1700-tallets rationalisme = nye forestillinger om menneskets plads i samfundet, om moral og om kristendom.

Menneskesyn

- Menneskesyn: alle mennesker er fornuftsvæsner → bruger mennesket fornuften, vil verden blive et bedre sted at leve.
 - Barokken: det kristne menneskesyn centralt - syndere, der kommer væk fra det gode, Gud hjælper mennesket med at finde vej.
 - Oplysning → større tiltro til mennesket som et tænkende væsen, troen på Gud som skaber udelukkes ikke.
- Oplysningsprojektet handler altså om: at **hjælpe fornuften på vej i mennesket og i samfundet**
 - Fordomme/indgroede vaner ryddes af vejen
 - Mennesker får klarere forståelse af verden og kan skabe en bedre verden
- Oplysningstids-metafor: 'at kaste lys ind i et mørke'

Immanuel Kant

- Analyser billedet! Motiv, tema, lys, mørke
- Essay: "Hvad er oplysning?" af Kant (1784):

"Oplysning er menneskets udgang af dets selvforskyldte umyndighed. Umyndighed er manglen på evne til at bruge sin egen forstand uden en andens ledelse. Selvforskyldt er denne umyndighed, når årsagen til den ikke ligger i forstandens mangler, men i manglende beslutsomhed og mod til at bruge den uden en andens ledelse."

- *Sapere aude!* Hav mod til at bruge din egen forstand! (Oplysningens valgsprog).

Samfund

Ny forestilling: mennesket har i kraft af sin fornuft rettigheder. Moralen frigøres fra kristendommen.

Mennesket er kendetegnet ved at være frit, og samfundene bør derfor indrettes, så mennesker kan udfolde sig frit.

- fransk revolution (1789) & amerikansk uafhængighedserklæring (1776).
- FN's menneskerettighedserklæring (1948) - filosofiske rødder i 1700-tallet.

Moral

- Immanuel Kant: **menneskets fornuft** snarere end menneskets pligt over for Gud.
- **Kristendom... Hvad så?** Opgives den som en gammel, fordomsfuld måde at forklare verden på? Nej, rationalisme og kristendom tænkes sammen

→ **Deismen** (Gud er verdens skaber, men trak sig tilbage fra skaberværket efter verdens skabelse og overlod det til menneskets fornuft at indrette verden).

- Overnaturlige dele af Bibelen, der ikke kan forklares ud fra fornuften, nedtones.
- Fokus på Jesus som lærer. Mirakuløse dele nedtones.

Beslutsomhed og mod

- Rationalismen: ændrer menneskets forestillinger om sig selv.
 - Gud og kongen sørger for samfundsindretningen, dikterer rigtigt og forkert, frelser mennesker fra synd → mennesket påtager sig dette.
- Den nye frihed bliver startskud til demokrati og sekularisering, vi kender i dag.
- Ansvar og byrde
 - Kant: *Sapere aude!* "Hav mod til at bruge din egen forstand".

Skrivestil og sprog

- **Opgør med barokkens** voldsomme, følelsesfulde, dramatiske stil.
- 1700-tallets forfattere: **udvikler dansk skriftsprog** – især prosasproget.
 - skal kunne formidle rationel tænkning.
- Enighed om, hvordan dansk skal skrives
 - Tidligere skriftsprog: latin
 - Begrænset skrevet prosa på dansk før 1700-tallet
- **Fornuften** afspejler sig i den måde, man skriver på.
 - **Klassicistisk** skrivestil
 - **Rokoko** skrivestil

Klassicisme

- Oplysningstidens digtere: **ikke fokus på originalitet.**
- Inspiration: **græsk/romersk oldtid** - stil og genrer.
- **Genrer:** klart definerede og normative
- International strømning → danske digtere læser og **efterligner også** franske, engelske, tyske forbilleder.
 - Danske forfattere konkurrerer med hinanden og med udenlandske kollegaer om at blive bedst inden for en genre.

Denne efterlignings- og låneteknik er klassicistisk.

Genrebevidste forfattere

1600-tallets forfattere: foretrækker **poesien/lyrikken**.

De klassicistiske forfattere er **genrebevidste**.

→ Derfor er det nyttigt at kende til de forskellige genrer, som forfatterne udfolder sig i, når man skal læse 1700-tallets litteratur.

Oplysningstiden: **episke og dramatiske genrer** foretrækkes.

De dramatiske genrer, **tragedien og komedien**, bliver perfektioneret.

Ludvig Holberg

- Født d. 3. december 1684 i Bergen.
- Død d. 28. januar 1754 i København.
- Mest kendte oplysningstids-forfatter.
- Skriver i mange genrer, men er mest **kendt for sine komedier** (skrives i 1720'erne)
- Holbergs komedier bliver stadig spillet og nyfortolket i dag.

Komedier: forbillede og opbygning

Forbillede:

- De **klassiske** græske og romerske komedier (Molières moderne fortolkninger af dem)

Komediernes opbygning:

- Følger **Aristoteles' princip om tidens, stedets og handlingens enhed** = handlingen skal foregå over en dag, på et sted og med kun en handling
- Komedien skal bestå af **fem akter**
 - Første akt: ekspositionen – præsentation af stykkets hovedperson og temaet
 - Anden akt: knuden - modsætningerne mellem personerne udvikler sig
 - Tredje akt: spændingen stiger og konflikten ser uløselig ud – krise
 - Fjerde akt: vending ('peripeti') - , der er afgørende for at få løst konflikten.
 - Femte akt: løsningen - vender tilbage til normale, fornuftige tilstande

Parlæsning 1. akt

Karakterkomedier

- Sætter forskellige uheldige/lattervækkende karaktertræk under behandling – fx dumhed, snobberi eller dovenskab – det uheldige karaktertræk udløser kaos.
- Undervejs i komedierne indser hovedpersonerne det uheldige ved deres opførsel, og orden genoprettes i 5. akt
- Den sunde fornuft og den gamle samfundsorden sejrer til sidst, og alle har undervejs grint ad den ufornuftige handlemåde.
- Komediernes formål: at opdrage/oplyse gennem underholdning – publikum ler af ufornuften.
- Den antikke romerske digter Horats krav: tekster skal "gavne og fornøje" – bliver oplysningstidens forfatteres valgsprog.

Parodi og satire

- Flere af tidens tekster er parodiske eller satiriske.
- Latterliggør andres tekster/tidens almindelige holdninger.
- I det hele taget kan 1700-tallets forfattere godt lide parodier og satirer - gøre nar og udstille, hvor uforstandige folk kan være.
- Derved får de læseren til at indse, hvordan et fornuftigt menneske tænker og handler - det er oplysningstidens projekt.